

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในปัจจุบันนี้ประเทศไทยถือได้ว่าเป็นกำลังเผชิญหน้ากับสถานการณ์แห่งการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน อันได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยโดยทั่วไป จากการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ดังกล่าวนั้น บุคคลจะสามารถเผชิญกับปัญหาและการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นอย่างยิ่ง และสิ่งที่จะช่วยพัฒนาให้บุคคลมีศักยภาพสูงสุดที่จะเผชิญกับปัญหาทั้งปวงได้อย่างดีคือการศึกษ การศึกษาเป็นกระบวนการที่ทำให้มนุษย์ สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของตน สามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีสันติสุข และสามารถเกื้อหนุนการพัฒนาประเทศได้อย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในทุกๆ ด้านของประเทศ

การจัดการศึกษาในปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคต ต้องมุ่งเน้นกระบวนการพัฒนาคนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีเป็นคนเก่ง คนกล้าและคนดี เป็นผู้ที่มีความรอบรู้ มีทักษะหลากหลาย มีคุณธรรม และเจตคติที่ดีมีความรับผิดชอบ ฟังตนเองได้ รู้จักตนเองและเข้าใจตนเอง มีพลังในการคิด การตัดสินใจ และการปรับตัวทั้งด้านการเรียน การดำเนินชีวิต การเลือกอาชีพด้วยความรอบคอบชาญฉลาด สมเหตุสมผล รักการทำงาน ทำงานเป็นชีวิตและดำเนินชีวิตใน สังคมสมัยใหม่อย่างมีแบบแผน มีหลักเกณฑ์ มีสุขภาพกายและจิตที่ดี ตลอดจนมีนิสัยใฝ่รู้ใฝ่เรียน เพิ่มพูนพัฒนาตนเอง พัฒนาอาชีพ และพัฒนาสังคมให้ทันสมัยอยู่เสมอ จึงจะมีชีวิตที่ประสบความสำเร็จและสงบสุข ท่ามกลางปัญหาอันเนื่องมาจากความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วฉับพลัน ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมืองและเทคโนโลยี^๑

การจัดการศึกษาให้เกิดประสิทธิผลและการบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพย่อมส่งผลกระทบในทางที่ดีต่อคุณภาพของผู้เรียน ซึ่งถือเป็นหัวใจสำคัญของการจัดการศึกษา ผู้บริหารในฐานะตัวแทนของบุคลากรในโรงเรียน จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนวิธีการบริหารและการดำเนินงานเพื่อเปิดโอกาสให้สังคมและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษามากขึ้น การบริหารโรงเรียนโดยหลัก

^๑ วิโรจน์ สารัตนะ, การพัฒนานโยบายการศึกษา, (ขอนแก่น : ภาควิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๓๕), หน้า ๒-๓.

พุทธศาสนานับเป็นอีกมิติหนึ่งที่มีความลุ่มลึกที่ทันสมัย และเป็นที่ยอมรับกันในสังคมว่าได้สอนคนให้เป็นคนดี ให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข สอนให้คนดำเนินชีวิตอย่างไรให้ประสบความสำเร็จ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องครอบครัว การงาน การดำเนินชีวิต และ ความสุขทางด้านจิตใจของแต่ละบุคคล

หลักธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าถือว่าเป็นคำสอนที่มีค่าสูงสุด ควรค่าที่มนุษย์จะเรียนรู้ และถ่ายทอดให้ผู้อื่นได้ใช้เป็นแนวทางในการดำรงชีวิต ดังที่ พระครูวิจิตรธรรมโชติ^๒ ได้กล่าวถึงเรื่องการบริหารโดยอาศัยหลักธรรมว่า การบริหารบ้านเมืองไทยได้ยึดเอาหลักพุทธธรรมมาบริหาร ไม่ว่าทางตรงและทางอ้อม ได้ใช้หลักธรรมต่าง ๆ มาบริหาร แม้กระทั่งองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของชาวไทยปัจจุบัน พระองค์ก็ทรงใช้หลักธรรมในการบริหารบ้านเมืองให้ประชาชนอยู่เย็นเป็นสุขตลอดมา ที่รู้จักกันดีว่า เป็นการปกครองโดยธรรม ต่อมาอิทธิพลของวัฒนธรรมตะวันตก ประกอบกับความเจริญทางด้านวัตถุมีมากขึ้น หลักธรรมในทางพุทธศาสนามีการนำมาใช้ในทางสังคมน้อยลง

หลักพุทธศาสนา ถือได้ว่าเป็นหลักที่มีมาแต่ดั้งเดิม ที่มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิต ต่อการบริหารงานในด้านต่างๆ ถึงแม้ว่าองค์ความรู้ที่หลายอย่างได้มาจากทางตะวันตกจะได้รับความนิยมและสนใจมากกว่า และมีการต่อยอดองค์ความรู้อย่างต่อเนื่อง ทำให้มีแนวคิดใหม่ ๆ เกิดขึ้น ในด้านการบริหารเพื่อให้เกิดความเป็นเลิศประสบความสำเร็จอย่างสูงและยั่งยืน ส่วนองค์ความรู้เรื่องการบริหารโดยหลักพุทธธรรมนั้น ส่วนมากถูกนำเสนอในเชิงหลักการด้านการจัดการเกี่ยวกับคน เช่น ผู้บริหารกับทศพิธราชธรรมและพรหมวิหารธรรม สำหรับด้านการวางแผนงานนั้น พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้ในสัปบุริสธรรม ธรรมของคณฺธี ที่เน้นการมีวุฒิทางอารมณ์ เป็นต้น

การจัดการศึกษาในโรงเรียนพระปริยัติธรรมได้ส่งเสริมการนำหลักธรรมมาใช้ในโรงเรียน และเป็นโรงเรียนรูปแบบหนึ่งที่เปิดโอกาสทางการศึกษาพระภิกษุและสามเณร ที่ด้อยโอกาสทางการศึกษา ได้มีโอกาสเล่าเรียนวิชาสามัญเฉกเช่นเดียวกับเยาวชนทั่ว ๆ ไป เพื่อจะได้มีโอกาสพัฒนาตนเองทางด้านการศึกษาทั้งทางโลก และทางธรรมควบคู่กันไปแต่การบริหารงานโรงเรียนพระปริยัติธรรมนั้น ได้มุ่งหวังถึงความเป็นเลิศทางวิชาการ ความเป็นผู้นำทางด้านจริยธรรมหรือวัตรปฏิบัติ นับว่าเป็นภารกิจที่หนักและสำคัญของผู้บริหารที่จะต้องดำเนินการให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ดังกล่าวให้ได้ เนื่องด้วยมีลักษณะและรูปแบบเฉพาะ เป็นสถานศึกษาที่แตกต่างจากสถานศึกษาอื่น ๆ เพราะมีความไม่แน่นอนหลายประการในการบริหารและการจัดการศึกษา ผู้บริหารการศึกษาที่มีบทบาทในโรงเรียนดังกล่าวล้วนแต่เป็นพระภิกษุ นักเรียนส่วนใหญ่จะเป็นบรรพชิต (พระภิกษุและสามเณร) การ

^๒ พระครูวิจิตรธรรมโชติ, พุทธธรรมกับการบริหาร, [Online], Available : <http://www.se-ed.net/sasana/web/lecture/budadmin>. [๒๕๔๘, ๑๙ มีนาคม], หน้า ๑.

บริหารการจัดการศึกษาจึงยังต้องพัฒนาปรับปรุงอีกระยะหนึ่ง โดยเฉพาะเรื่องการบริหารตน บริหารคนและบริหารงานของโรงเรียน^๓

สำหรับการบริหารงานโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษานั้น ดังที่ระเบียบสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ^๔ ได้แสดงรูปแบบการบริหารโรงเรียนไว้ว่า ผู้บริหารจะเป็นผู้ดำเนินการเองเกือบทั้งหมด โดยอาศัยศรัทธาของชาวบ้านเป็นส่วนใหญ่โรงเรียนพระปริยัติธรรมโดยมีสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ และสำนักบริหารงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชนเป็นพี่เลี้ยงในการบริหารจัดการศึกษา ดังที่ พระราชบัญญัติการศึกษาวิชาพุทธศาสนาได้กล่าวถึงทางตันทางการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม เฉพาะที่สังกัดสำนักบริหารงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชนนั้นโดยมากมักไม่ค่อยจะมีปัญหามากนัก เพราะมีความพร้อมหลายประการในการอำนวยความสะดวกจัดการศึกษาแต่โรงเรียนพระปริยัติธรรม ที่สังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาตินั้น มีปัญหาเรื่องการดำเนินการเพราะงบประมาณไม่เพียงพอต่อการจ้างครู ต้องหางบมาเสริม เป็นรายเดือน บางแห่งต้องพึ่งความเป็นผู้นำของผู้บริหารที่เป็นพระสงฆ์ จึงมีงบประมาณมาดำเนินการต่อไปได้ สภาพการบริหารงานในเชิงวิชาการของโรงเรียนยังไม่เอื้อต่อการศึกษามีประสิทธิภาพ รวมทั้งการเข้าสู่ตำแหน่งของผู้บริหาร การบรรจุแต่งตั้งครู การจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา การนิเทศการศึกษา รวมไปถึงการวางแผนการบริหารจัดการ ยังไม่สามารถทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการบริหารจัดการได้จำนวนนักเรียนที่ไม่มีความแน่นอน มีการย้ายเข้า ย้ายออกตลอดเวลา จึงเป็นปัญหาทางการบริหารงานและมีผลสะท้อนถึงการที่จะมุ่งพัฒนาและกำหนดเป้าหมายทางการศึกษาได้

จากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา พอสรุปได้ว่า การบริหารงานโรงเรียนพระปริยัติธรรมนั้น ประสบปัญหาในการดำเนินงานหลายด้านไม่ว่าจะเป็นการบริหารงานวิชาการ การบริหารงานบุคคล การบริหารงบประมาณ การบริหารทั่วไป เป็นต้น ซึ่งผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม และบุคลากรในโรงเรียนจะต้องให้ความร่วมมือกันทุกฝ่าย เพื่อให้การดำเนินงานจัดการศึกษาประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมจะต้องเป็นผู้มีความรู้และเข้าใจ กระบวนการบริหารงาน รวมถึงต้องมีคุณธรรม จริยธรรม รู้จักการนำหลักพุทธธรรมมาใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติงาน จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาหลักพุทธธรรมที่เหมาะสมแก่การบริหารงานของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดนครสวรรค์ ว่าเป็นทางออกที่เน้นการบริหาร โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอันเป็นแบบพุทธวิธีบริหารงานของพระพุทธเจ้า

^๓ พระมหาธราบุญ คูจินดา, (๒๕๕๐), ปัญหาและแนวทางการแก้ไข การบริหารงานโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา, หนองคาย, [Online], Available : [http : www.gotoknow.org/blog/tharabun/138279](http://www.gotoknow.org/blog/tharabun/138279), หน้า ๑.

^๔ สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ระเบียบสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๖), หน้า ๓.

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมและประวัติความเป็นมาของการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมของผู้บริหารในการบริหารงานโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

๑.๒.๓ เพื่อศึกษาแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมของผู้บริหารในการบริหารงานโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

๑.๓ ปัญหาการวิจัย

๑.๓.๑ หลักพุทธธรรมและประวัติความเป็นมาของการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เป็นอย่างไร

๑.๓.๒ หลักพุทธธรรมของผู้บริหารในการบริหารงานโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา มีอะไรบ้าง

๑.๓.๓ แนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมของผู้บริหารในการบริหารงานโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้มุ่งศึกษาเนื้อหาด้านหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนา หลักการบริหารการศึกษา และการนำหลักพุทธธรรมไปใช้ในการบริหารงานของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ไม่ว่าจะเป็นด้านการบริหารงานวิชาการ การบริหารงานบุคคล การบริหารงานงบประมาณ การบริหารงานทั่วไป และได้ศึกษาจากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิผู้มีความรู้ด้านหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนา ด้านการบริหารการศึกษา รวมไปถึงสัมภาษณ์คณะผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จำนวน ๘ โรงเรียน ได้แก่ ๑) วัดหนองปลิงวิทยา ๒) ศิริวงศวิทยา ๓) บาลีเตรียมอุดมศึกษาวัดโพธาราม ๔) วัดวาปีรัตนารามวิทยา ๕) ศรีนภเขตวิทยา ๖) พระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาวัดส้มเสี้ยว ๗) พระปริยัติธรรมวัดท่าพระเจริญพรต ๘) วัดไทรเหนือวิทยา

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยโดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับการบริหารงานด้านงานวิชาการ ด้านงานบุคคล ด้านงานงบประมาณ และด้านงานทั่วไป จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเอกสารที่ใช้ในการศึกษา ประกอบด้วย พระไตรปิฎกที่เป็นหลักพุทธธรรม ตลอดจนทั้งอรรถกถาและคัมภีร์อื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เอกสารด้านการบริหารการศึกษาและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และใช้วิธีการสัมภาษณ์กลุ่ม

(Focus Group Interview) ผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อสำรวจหลักและแนวความคิดเห็นเกี่ยวกับหลักพุทธธรรม แล้วนำมาสรุปวิเคราะห์สาระ (Content analysis) จากการสัมภาษณ์กลุ่ม เพื่อให้ได้แนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษา ในด้านต่างๆ

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ใช้คำศัพท์บางคำในความหมายและขอบเขต ดังนี้

๑.๕.๑ หลักพุทธธรรม หมายถึง หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่ว่าด้วยเรื่องการบริหารตนเองของผู้บริหาร บริหารบุคคลและบริหารงานในองค์กร

๑.๕.๒ หลักพุทธธรรมของผู้บริหาร หมายถึง หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ผู้บริหารนำไปใช้ในการบริหารงานโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดนครสวรรค์

๑.๕.๓ ผู้บริหาร หมายถึง บุคลากรทางการศึกษาที่มีหน้าที่ในการบริหารจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม เพื่อให้การดำเนินงานในส่วนต่างๆมุ่งไปสู่เป้าหมายของการพัฒนางานทางการศึกษาอันประกอบไปด้วย ผู้เรียน ผู้สอน และเป็นผู้พัฒนาระบบการศึกษาภายในสถานศึกษารวมทั้งเชื่อมโยงประสานงานกับหน่วยงานอื่นๆที่เกี่ยวข้อง

๑.๕.๔ ครู หมายถึง บุคลากรทางการศึกษาที่มีหน้าที่ในการการเรียนการสอนและมีหน้าที่สนองงานในส่วนต่างๆ จากผู้บริหารอันเกี่ยวเนื่องด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

๑.๕.๕ การบริหารงาน หมายถึง การจัดการ การดำเนินงานในส่วนหนึ่งของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา อันเป็นไปตามหลักพุทธธรรม

๑.๕.๖ การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา หมายถึง การเรียนการสอนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น (ม.๑-ม.๓) และมัธยมศึกษาตอนปลาย (ม.๔-ม.๖)

๑.๕.๗ การบริหารงานโรงเรียนพระปริยัติธรรม หมายถึง การบริหารงานในส่วนหนึ่งของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดนครสวรรค์

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๖.๑ ทำให้ทราบหลักพุทธธรรมและประวัติความเป็นมาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

๑.๖.๒ ทำให้ทราบหลักพุทธธรรมของผู้บริหารในการบริหารงานโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

๑.๖.๓ ทำให้ทราบแนวทางการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมของผู้บริหารในการบริหารงานโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา